

Ez itt az én házam, kertem,
Nem majmoltam senki fiát,
Minden mestert kinevettem,
Ki nem nevette önmagát.

Ajtóm fölé

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ

1

Ennek a könyvnek talán nem is csak *egy* előszóra lenne szüksége; és még így is fönmarad a kétely, hogy bárkit, aki nem élt még át ehhez foghatót, egyáltalán közelebb lehet-e hozni az e könyvben foglalt *élményekhez* előszók segítségével. E könyv az enyhülést hozó szél nyelvén íródott: túlzó szertelenség, nyugtalanság, ellentmondás, áprilisi bolond idő uralkodik el rajta, olyannyira, hogy a tél közelségét éppen annyira érezzük benne, mint az e tél fölött aratott *győzelmet*, amely minden biznnyal eljön, el kell jönnie, sőt talán el is jött már... Szakadatlanul árad belőle a hála, mintha éppen a legváratlanabb dolog történt volna meg, mint egy lábadozó hálája – mert éppen e *lábadozás* volt legváratlanabb. „Vidám tudomány”: a szellem kicsapongó örömmünnepét jelenti ez, a szellemét, mely türelmesen állt ellen egy iszonyatosan hosszú ideig tartó nyomásnak – türelmesen, szigorúan, hidegen, nem vetve alá magát neki, de már nem is reménykedve – és amelyet most a lábadozás *mámorában* egyszer csak megrohan a remény, az egészség reménye. Nem csoda hát, hogy sok érthetetlen és bolond dolog is kibukkan a napvilágra itt, sok pajkos gyöngédség, amelyet olyan tüskésbőrű problémákra pazarolnak, amelyek bizony nem arra termettek, hogy kedveskedve, édelegve bánjanak

velük. Az egész könyv nem egyéb, mint egy hosszantartó nélkülözés és tehetetlen mozdulatlanság utáni jó szórakozás, a visszatérő erő és a holnapban és holnaputánban való újjáéledt hit hívogatása, a jövő, a közeli kalandok, az újfent nyílt tengerek, az ismét lehetséges és újra hitt célok hirtelen támadt érzelte és előérzete. És mennyi minden volt akkor már mögöttem! Jó darab sivatag, kimerültség, hitetlenség, elhidegülés az ifjúság delén, ez a nem megfelelő korban érkezett aggastyáni koravenség, a fájdalom zsarnoksága, amelyen még túltett a büszkeség zsarnoksága, elutasítva a fájdalom *következményeit* – márpedig a következmények vigasztalásul szolgálnak –, az a radikális elmagányosodás mint önvédelem az emberek betegesen látnoki megvetésével szemben, az az alapvető, a megismerés keserűségére, fanyarságára, fájdalmas mivoltára való szorítózkodás, ahogyan azt az *undor* előírta, amely egy óvatlan szellemi diétából és kényeztetésből – romantikának is nevezik az ilyesmit – nőtt ki fokozatosan –, oh ki is tudná átélni ugyan azt, amit én! Aki viszont át tudná élni, az valószínűleg többet is elnézne nekem ennél a kis szertelenségnél, bolondozásnál, „vidám tudományánál” – például azt a néhány dalocskát is, amelyeket e könyvben adok közre – mert ezekben a dalokban a költő alig megbocsátható módon minden költőt kigúnyol. – Ah, de ez az újból-fölépülő ember nem csupán a költőkön és szép „lírai érzelmeiken” tölti ki gonoszságát: ki tudja, miféle áldozatot keres magának, milyen parodizálандó szörnyetegen tölti ki hamarosan a kedvét? „*Incipit tragoedia*” (kezdődik a tragédia – *A ford.*) – olvasható e nyugtalanítóan meggondolatlan könyv végén. Csak óvatosan! Valami alapvetően sötét és gonosz dolog veszi kezdetét: *incipit parodia* (kezdődik a komédia – *A ford.*), minden kétséget kizáróan...

– De hagyjuk Nietzsche urat: miért is érdekelne bennünket, hogy Nietzsche úr ismét egészséges?... Egy pszichológus nem sok olyan vonzó kérdést ismer, mint az egészség és a filozófia viszonyának kérdése, és ha netán ő maga is megbetegszik, egész tudományos kíváncsiságát magával viszi e betegségbe. Ugyanis föltéve, hogy személyiség az illető, személyiségének szükségképpen filozófiája is van: de akad egy tekintélyes különbség. Az egyik emberben a hiány filozofál, míg a másiknál a gazdagság és az erő. Az előbbi *rászorul* a filozófiára, az számára lehet tartás, megnyugtató, orvosság, megváltás, emelkedettség, önmagától való elidegenedés, az utóbbinál viszont a filozófia csak nagyszerű luxus, legjobb esetben a diadalittas hála kéjérzése, amely végül kozmikus nagybetűkkel rajzolódik ki a fogalmak egén. A másik, szokásosabb esetben azonban, amikor szinte végszükség a filozófia, mint minden beteg gondolkodónál – és talán a filozófia történetében túlnyomó többségben vannak a beteg gondolkodók –: mivé válik maga a gondolat, ha a betegség *nyomása* alá kerül? Ez a kérdés tartozik a pszichológusokra: és itt lehetséges a kísérletezés. Ahogy az utazó teszi, aki elhatározván, hogy fölbred majd egy bizonyos órában, nyugodtan aludni tér, úgy teszünk mi filozófusok, amikor megbetegszünk, testünket-lelkünket átadva a betegségnek, mintegy szemet hunyva önmagunk fölött. És ahogyan az utazó tudja, hogy valami *nem* alszik, valami számolja az órákat és föl fogja őt ébreszteni, úgy tudjuk mi is, hogy a döntő pillanat éberen talál majd bennünket, valami előpattan és *tetten éri* a szellemet, vagyis megragadja gyöngeségét, pálfordulását, megadását, megszilárdulását vagy elhomályosodását, vagy bárhogyan is nevezzük a szellem beteg állapotait, amelyekkel egészséges napokon a *büszkeséget* állítja szembe (amint a régi rigmus tartja: „a büszke szellem, a páva és a ló a legbüszkébb

állatok, ez nyilvánvaló”). Önmagunk efféle kérdőre vonása, az önmagunkkal való efféle kísérletezés után megtanuljuk éle-
sebb szemmel látni mindazt, ami mindezideig a filozofálás tár-
gya volt; ezentúl jobban megsejtjük a gondolkodás önkéntelen
kerülőútjait, sikátorait, pihenőhelyeit, *napos* tereit, ahová a
szenvedő gondolkodókat éppen szenvedésük vezeti, csábítja,
most már tudjuk, hogy a beteg *test* és szükséglete hová vezérli,
tereli, csalogatja öntudatlanul a szellemet – a napra, a csöndbe,
a langy melegre, valamely értelemben a türelem, az orvosság,
a gyógyír felé. Minden filozófia, amely a békét többre tartja a
háborúnál, minden etika, amelyre a boldogság fogalmának
negatív felfogása jellemző, minden metafizika és fizika, amely
véget, bárminemű végállapotot ismer, minden esztétikai és
vallásos vágy a nemlét, a túlvilág, a fölülemelkedés és kívünlál-
lás iránt fölteheti a kérdést, hogy vajon nem a betegség inspi-
rálta-e a filozófust. A fiziológiai szükségletek öntudatlan álcázá-
sa az objektív, ideális, tisztán-szellemi köntössel már valóság-
gal félelmetes – és már éppen elég sokszor föl tettem magam-
nak a kérdést, hogy vajon eleddig a filozófia nem nagyjából
csupán a test értelmezése, illetőleg *a test félreértése* volt-e? A
legfőbb értékítéletek mögött, amelyek eddig a gondolkodás
történetét vezérelték, a testi adottságok félreértése húzódik
meg, akár egyénekről, társadalmi osztályokról vagy fajokról
van is szó. A metafizika minden merész őrütsége, különösen
amelyek a lét *értékének* kérdésére válaszolnak, elsősorban
mindig bizonyos testi szimptomáknak tekinthetők; és ha az
ilyen világ-igenlésekben és világ-tagadásokban tudományos
szempontból a legcsekélyebb valóság és jelentőség sincs, a tör-
ténészeknek és pszichológusoknak akkor is igen értékes tám-
pontokat adnak, amint már mondtunk, a test szimptomáiként,
a test fölépítése és fogyatékoságai, teljessége, hatalma, törté-
nelemben való szuverenitása tekintetében, avagy fejletlensé-
ge, kimerültsége, elsatnyulása, a vég előérzetének, a vég aka-
rásának kifejezőjeként. Még mindig várom annak a (képletes

és kivételes értelemben szólva) filozófus-orvosnak az eljövetelet, akinek lesz bátorsága ahhoz, hogy – a nép, korszak, faj, emberiség össz-egészségének kérdéseit átgondolva – gyanúmat a végsőkig kiélezve végül is megfogalmazza a következő tételt: mindeddig mindennemű filozofálásnál távolról sem az „igazságról” volt szó, hanem valami másról, mondjuk egészségről, jövőről, gyarapodásról, hatalomról, életről...

3

– Sejthető, hogy nem szeretnék háládatlanul búcsút venni a súlyos sorvadás azon időszakától, amelynek hozadékát mind a mai napig nem merítettem ki: ahogy annak az előnynek is elég erősen a tudatában vagyok, amelyet végtelenül változékony egészségem biztosít nekem a szellem minden nehézkes képviselőjével szemben. Egy filozófus, aki nagyon sokféle egészségen esik át és esett át, nagyon sok filozófián is átesett: *nem is tehet mást*, mint hogy állapotát minden alkalommal a legszellemibb formává alakítja át és a legtávolibb láthatáron helyezi el – éppen az átalakításnak *ez a* művészete a filozófia. Mi filozófusok nem választhatjuk szét szabadon a testet és a lelket, ahogy a nép teszi, még kevésbé választhatjuk el szabadon a szellemet és a lelket. Nem vagyunk mi gondolkodó varangyok, lehűtött zsigerű objektíváló és regisztráló készülékek – gondolatainkat szakadatlanul saját fájdalomunkból kell megszűlnünk és anyaként mindent oda kell adnunk nekik, ami vérünk, szívünk, tüdőnk, kedvünk, szenvedélyünk, gyötrelmünk, lelkiismeretünk, sorsunk, végzetünk csak van. Az élet számunkra, filozófusok számára azt jelenti, hogy mindazt, amik csak vagyunk, szakadatlanul fénné és lánggá változtatjuk; és még azt is, ami megérint bennünket, egyszerűen *nem is tehetünk másként*. Ami pedig a betegséget illeti: szinte nem is álljuk meg, hogy föltegyük magunknak a kérdést: egyáltalán meglehetünk nél-

küle? Csakis a nagy fájdalom a szellem végső felszabadítója, mint a *súlyos gyanakvás* tanítómestere, aki minden U-ból X-et csinál, igazi, rendes X-et, azaz az utolsó előtt az utolsó előtti be-tűt... Egyedül csak a nagy fájdalom, a lassú, hosszan tartó fájdalom, amely nem törődik az idővel és amelyben mintegy zöld gallyak tüzén égünk el, kényszerít bennünket filozófusokat, hogy alászálljunk legmélyebb mélységeinkbe s levetkőzzünk minden bizalmat, jóindulatot, elveszünk minden középutat kereső, elnéző megoldást, amelyekbe régebben talán emberségünket rejtettük. Kétlem, hogy az efféle fájdalom „megjavít”; de azt tudom, hogy *mélyebbé tesz* bennünket. Akár azért, mert megtanuljuk szembeállítani vele büszkeségünket, gúnyunkat, akaraterőnket, az indiánhoz hasonlóan, aki, minél inkább kínozzák, annál eszeveszettebbül gyalázza hóhérát; akár úgy, hogy e fájdalom elől a keleti semmibe húzódunk vissza – amelyet nirvánának is neveznek –, a néma, dermedt, süket ön-feladásba, ön-feledtségbe, önmagunk kioltásába: az ilyen hosszú és veszélyes önuralom-gyakorlatok után más emberként bukkanunk napvilágra, több kérdőjellel találjuk szemben magunkat, mindenekelőtt azonban erősebb *akarattal*, hogy ezentúl többet, mélyebben, szigorúbban, keményebben, gonoszabban, csöndesebben fogunk majd kérdezni, mint ahogy azelőtt kérdeztünk. Odaveszett az életbe vetett bizalom: az élet maga lett *probléma*. – De azt azért ne gondoljuk, hogy ettől szükségképpen búskomor lesz az ember! Lehetséges még az élet szeretete is – csak éppen máshogy szeretünk. Mintha olyan nőt szeretnénk, aki kételyt ébreszt bennünk... Az ilyen szellemi, elszellemiesedett embernél a problematikus dolgok vonzereje, az X, az ismeretlen felett érzett minden öröm sokkal nagyobb annál, hogy fehéren izzó, tiszta örömként át ne csapjon újra meg újra a problematikus dolgok inségén, minden bizonytalanság veszedelmén, sőt a szerető féltékenységén is. Új boldogságot ismerünk meg...

Végezetül pedig, nehogy kimondatlan maradjon a lényeg: az ilyen szakadékokból, az ilyen súlyos sorvadásból, a súlyos gyanakvás sorvadásából is *újjászületett emberként* térünk vissza, új bőrrel, érzékenyebben, gonoszabbul, az örömet jobban értékelve, minden finomságra kifinomultabb nyelvel, élénkebb érzékekkel, egy második, veszélyesebb ártatlansággal az örömben, gyerekesebben és egyben százszorta ravaszabbul, mint amilyenek annakelőtte voltunk. Ó, mennyire durvának, visszataszítónak és ízetlennek tűnik akkor a szokásos módon élvezetet keresők gyönyöre, ahogy ők értik, a „művelt”, gazdag, hatalmon lévő emberek! Micsoda maró gúnnyal hallgatjuk ezentúl ama nagy zsidvásár tamtamját, ahol a „művelt” és nagyváros lakó ember manapság a „szellemi gyönyör” élvezete céljából, szellemi italok segédlete mellett elfogyasztott művészzettel, könyvvel és zenével arculcsapja önmagát! Mennyire sérti fülünket a szenvedély színpadias kiáltása, mennyire ízlésünk ellenére van, milyen idegen lett tőlünk az egész romantikus zendülés és az érzékek zúrjavara, amelyet a művelt csöcselék annyira kedvel, a kifejezhetetlen, emelkedett és nyakatekert dolgok iránti minden vonzalmával együtt! Nem, ha nekünk lábadozóknak egyáltalán még szükségünk van művésztetre, akkor ez egy *másfajta* művészet – gúnyos, könnyed, tünékeny, istenien felelőtlen, istenien művészies művészet, amely vakító lángként lobban bele a felhőtlen égboltba! Mindenekelőtt: művészeknek, senki másnak, csakis művészeknek való művészet ez! Jobban kiismerjük majd magunkat *abban, ami* nélkülözhetetlen minden művészet számára: a jókedvben, *mindennemű* vidámságban, barátaim! művészként is –: be is szeretném bizonyítani. Egynémely dolgot most túl jól tudunk, mi, a tudat, a megismerés emberei: de most majd megtanulunk helyesen felejtani, művészként *nem jól tudni!*

Ami pedig jövőnket illeti: nemigen találkoznak majd velünk azon egyiptomi ifjak nyomdokain, akik éjszakánként a templomok nyugalmát megzavarják, a szobrokat ölelgetik és mindenről, arról is, ami pedig jó okkal titok, le akarják rángatni a leplet, fel akarják fedezni, napvilágra akarják hozni. Nem, ez a rossz ízlés, az igazságnak ez az akarása, „minden áron” való akarása, az igazság szeretetének ez az ifjúi örültsége – számunkra ezentúl gyűlöletes: túlságosan tapasztaltak, komolyak, játékosak, kiégettek, mélyek vagyunk ehhez... Már nem hiszünk abban, hogy az igazság igazság marad, ha lerántották róla a leplet, túl sokat éltünk már meg ahhoz, hogy ilyesmit elhiggyünk. Ma illendőség dolga számunkra, hogy ne akarjunk mindent mezítelenül látni, ne akarjunk mindenütt jelen lenni, mindent megérteni és mindent „tudni”. „Igaz, hogy a Jóisten szeme mindent lát?” – kérdezte a mamájától egy kislány – „de azt hiszem, ez nem illendő dolog.” – A filozófusoknak szóló intelem ez! Jobban kellene tisztelnünk a *szemérmert*, amellyel a természet titkai és tarka bizonytalanságai mögé elrejtőzött. Talán női lény az igazság, amelynek megvan rá az oka, hogy ne engedjen bepillantást nyerni a titkaiba? A neve talán, görögül szólva, *Baubo*?... (Undorkeltő vénasszony a görög mitológiában, aki obszcén mozdulatokkal igyekezett fölvidítani a gyászoló Demetert – *A ford.*) Ó, ezek a görögök! Ők aztán tudtak *élni*: de ehhez bátran meg kellett állniuk a felszínnél, a ráncoknál, a bőrnél, és a látszatot imádni, hinniük kellett a formákban, hangokban, szavakban, a látszat egész Olymposzában! Ezek a görögök felszínesek voltak, de – *mélyről jövően!* És vajon nem éppen ehhez térünk-e vissza, mi, a szellem vakmerő kalandorai, akik megmásztuk a mai gondolkodás legmagasabb, legveszélyesebb csúcsait, hogy e magaslatokról a láthatárt vizsgálva *lenézzünk* órájuk? Nem vagyunk-e éppen ebben *görögök*? A formák, a hangok, a szavak csodálói? És pontosan ezért – művészek?